

Сергій БЛОКІНЬ (Київ)

ПРОМОВА ГРИГОРІЯ ПОЛІТИКИ В ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРАХ УКРАЇНСЬКОГО ШЛЯХЕТСТВА У ГЛУХОВІ ПРО ПРАВА, ПЕРЕВАГИ Й ПОТРЕБИ УКРАЇНИ (1763 РІК)

Нижченаведений текст можна вважати добре відомим, оскільки його було опубліковано уже в першому річнику “Киевской старины” у жовтні 1882 р.¹. Але тодішній редактор журналу Феофан Лебединцев мав на руках не оригінал промови, а лише її копію, тож запропонував на її автора двох кандидатів: “[...] относительно личности автора [речи] мы можем допустить предположение, что это был один из двух выдававшихся ораторов того времени: или М. В. Скоропадский², бывший генеральный подскарбий, ставший жертвою интриги Теплова, или не занимавший никакого уряда, рьяный патриот, Политика³ (sic)”⁴. Тим-то, якщо хтось і звертався відтоді до цієї пам’ятки, то належного місця в соціально-політичній історії XVIII ст. ані вона сама, ані ідеї, що в ній містяться, ще не зайняли. Все-таки Феофан Лебединцев висловився однозначно: “Во всяком случае, речь имеет несом-

¹ Речь “О поправлении состояния” Малороссии // Киевская старина. – 1882. – Т. IV. – Октябрь. – С. 119–125.

² *Модзалевский В. Л.* Малороссийский родословник. – К., 1914. – Т. 4: П–С. – С. 663–665. Скоропадський Михайло Васильович (бл. 1697 – 2.I.1758, Глухів), генеральний підскарбій (1741–1753). Др. 1) княжна Уляна Юріївна Четвертинська, онука гетьмана Самойловича, 2) (з 1725) Прасковія Данилівна Апостол († 1731), 3) (з 1747) Марфа Степанівна Ширай († 1764).

³ Там само. – С. 118–121. Політика Григорій Андрійович (1725, Ромни – 27.XI / 8.XII.1784, СПб.), громадсько-політичний діяч, письменник. Др. Олена Іванівна Гамалія. В українській совецькій, тим паче російській історіографії прищепилось помилкове написання його прізвища – Полетика. Не виключено, що воно пішло від його сина, діяча пізнішої епохи, людини виразно конформістської ідеології, а також від петербурзьких перекладних праць самого Григорія Андрійовича. Осип Бодянский та Григорій Милорадович (Чтения ОИДР. – 1858. – Т. 3. – С. 71), еміграційні дослідники Василь Чапленко (Про одно прізвище // Нові дні. – Торонто, 1960. – Ч. 130. – С. 20) та Сава Зеркаль (Політика чи Полетика // Новий літопис. – Вінніпег, 1962. – № 3 (4). – Липень-вересень. – С. 60–64), а в наші дні київський вчений Ярослав Дзира, нарешті солідний довідник “Історія України: Енциклопедичний довідник” (3-є вид. – К., 2008. – С. 888) послідовно вживають української форми “Політика” з наголосом на передостанньому складі. Тим-то з усією увагою маємо поставитись і до вибору Феофана Лебединцева.

⁴ Речь “О поправлении состояния” Малороссии. – С. 120.

ненное историческое значение, и, как памятнику такого рода, мы и даем ей место на страницах нашего издания”⁵.

Мало сказати, що йдеться про пам’ятку безсумнівно загальнонаціональної ваги. Після Орликової конституції, староукраїнський текст якої виявлено в державному архіві буквально кілька місяців тому, це один з найважливіших національних маніфестів.

Наш випадок особливий тим, що протягом двох з половиною сторіч рукопис зберігається у приватних руках, де й перебув усі соціальні катаклізми. Тривання в часі приватної частини української культурної спадщини досі майже не досліджувалось, хоч було предметом щонай докладнішого спеціального вивчення⁶. Чи не перший заторкнув цю проблему Ігор Гирич⁷.

Міркуючи про авторство промови, гетьманці, природна річ, віддавали перевагу першому кандидатові. Напередодні війни В. Кужім видавав “Орган української державницької думки” під назвою “Нація в поході”. Тут було надруковано ось цей уривок:

“Скоропадський Михайло. З «Ръчи о поправленіи состоянія Малороссіи» (1750).

Кому-ж – треба нещастя України приписати? Чи не нашим внутрішнім не порядкам і міжусобицям, не властлюбію приватних людей? Чи не залишенню загального добра, а шуканню свого власного? Чи ж не злому вживанню законів? Не згадуючи і про другі безчисленні не порядки – візьміть тільки під увагу і здоровим розумом розгляньте історію предків наших та прирівняйте їхнє становище з теперішнім. Де ж нині ті славні мужі, що своїм розумом і пером захищали вольності Батьківщини нашої і благоумно нею правили? Де нині ті ставні воїни, перед якими тремтіли многі європейські та азійські народи, перед якими дрижала Таврика та Константинополь, і які вкінці розірвали Польщу, велику тоді й сильну в світі державу? Сміло скажу, що їх немного у нас осталося і що гірше – перевелися вони в останніх роках, майже на очах батьків наших і наших. Але мені і слів не вистане, якщо захочу широко вяснювати упадок Батьківщини нашої та вчисляти всі наші нещастя. І так, краще мені звернути моє слово до вас, шановні збори, і просити вас, ради любови Батьківщини, ради власної вашої і потомків ваших чести і хісна, зберіть усі сили ума вашого, підкріпіть їх патріотичним запалом і, відкинувши всі пристрасті та партикулярні користи, подумайте про відновлення давніх вашої Батьківщини порядків і благосостоянія. А якщо ви і мені дозволите мати між вами вільний голос, якщо

⁵ Там само.

⁶ *Иконников В. С.* Фамильные и частные архивы и библиотеки в России // *Иконников В. С.* Опыт русской историографии. – К., 1892. – Т. I. – Кн. 2. – С. 1072–1349.

⁷ *Гирич І.* Грушевська С. Білокопя, або Приватні збірки як культурна проблема // *Культурологічна думка: Щорічник наук. праць.* – К., 2009. – № 1. – С. 164–168.

прикажете виявити вам мій погляд, то я предложу все покоротті і так, як велить мені моя честь, совість і користь Батьківщини, я ку люблю більше мого життя”⁸.

Року 1972 “промову Михайла Скоропадського” було ще раз надруковано в гетьманській газеті “Батьківщина”⁹. Крім виразного підзаголовка “Зразок патріотизму” було подано ще таку характеристичну довідку: “Михайло Скоропадський (1697–1758), небіж гетьмана Івана Скоропадського та прапра-дід гетьмана Павла Скоропадського. За гетьманування Кирила Розумовського був генеральним підскарбієм (міністром фінансів), перевів реформу скарбовости України та упорядкував скарбову систему. У своїй промові на зборах він розглядав нещастя України та їхні причини”. Зазначено, що текст подано за альманахом “За велич нації” (Львів, 1938. – С. 57–58). Підпис: (пс).

1992 р. талановита дніпропетровська дослідниця Тетяна Федорівна Литвинова висловила обґрунтоване припущення, що автором цього тексту був не Скоропадський, а “прогресивний консерватор”, як вона висловилась, Григорій Політика¹⁰. Загалом його постать у науковому світі відома¹¹, але організатори науки його явно недооцінюють. Йому досі не присвячено жодної монографії, жодного дисертаційного дослідження. Немає й збірника його власних праць.

Але ще наприкінці 1970-х рр. рукопис Політики став відомий вченим. У біографічній довідці про учня М. Грушевського Василя Денисенка до-

⁸ *Скоропадський М.* З “Ръчи о поправлені состоянія Малороссіи” (1750) // Нація в поході: Орган української державницької думки. – Берлін, 1939. – Ч. 6. – 15 травня. – С. 1.

⁹ Промова Михайла Скоропадського: Зразок патріотизму // Батьківщина. – 1972. – Ч. 13–14 (1281–1282). – 15 липня. – С. 1.

¹⁰ *Литвинова Т. Ф.* До питання про історичні погляди та соціальні ідеали Григорія і Василя Полетик // Історія суспільної думки Росії та України XVIII – поч. XX ст.: Міжвузівський зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 1992; *її ж.* “Прогресивний консерватизм” – випадкове словосполучення чи факт української суспільної думки другої половини XVIII ст. // Дніпропетровський іст.-археограф. зб. – Дніпропетровськ, 1997. – Вип. I: На пошану проф. Миколи Павловича Ковальського. – С. 372–385; *її ж.* Малоросс в российском культурно-историографическом пространстве второй половины XVIII века // Там само. – Дніпропетровськ, 2001. – Вип. 2. – С. 28–64.

¹¹ *Дорошенко Д.* Огляд української історіографії. – Прага, 1923. – С. 28, 30, 44, 47–58, 65, 66; *Горбань М.* Кілька уваг до питання про автора “Истории Руссовъ” // Червоний шлях. – 1923. – № 6/7. – С. 146–150; *Возняк М.* Псевдо-Кониський і псевдо-Полетика (“Історія русовъ” у літературі й науці) [= Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук. праці відділу українознавства. – Т. III] – Львів: К., МСМXXXIX. – 159, [1] с.; *История исторической науки в СССР: Дооктябрьский период: Библиография.* – М., 1965. – С. 431–432; *Козут З.* Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини 1760–1830. – К., 1996. – С. 121, 160–165, 261; *Папакін Г.* Архів Скоропадських: Фамільні архіви української еліти другої половини XVII – XX ст. та архівна спадщина роду Скоропадських. – К., 2004. – С. 29–38, 47, 67, 73–75, 107, 114, 127–128, 200, 208, 282; *Дзира І.* Козацьке літописання 30-х – 80-х рр. XVIII ст. – К., 2006. – С. 48, 161, 401, 527, 528, 541.

слідник Микола Кучеренко сказав про його сина: “Завдяки Ігореві Васильовичу було врятовано і передано науковцям багато цінних матеріалів з документальної спадщини Михайла Грушевського”¹². Про що йдеться?

Папери Політики, серед них і рукопис згадуваної вище промови, я одержав з рук О. О. Петровського. З приємністю перечитую свої спомини (2005): “Я підтримував стосунки із своїм шкільним учителем Олександром Олександровичем Петровським, про якого розповів у своїй книжці про Павла Потоцького. Одного разу зайшов до нього, – він передав мені стос паперів, що походив з дому М. Грушевського. Серед документів XVII–XVIII ст. були автографи Григорія Політики, зокрема промова на спільному зібранні шляхетства у Глухові, яку Олександр Лазаревський опублікував у «Киевской старине» за копією. Коли я запросив завідуючого відділом Миколу Петровича Візиря оглянути ці речі, він сказав мені, що й не думав, аби на руках таке ще зберігалось”¹³.

Настав час опублікувати цей рукопис і розповісти його історію докладніше. Користуюсь нагодою, щоб розповісти докладніше і про свого вчителя. Це цікаво ще й тому, що дає інформацію до історії приватних збірок ХХ ст. На жаль, тривання в часі приватної частини української культурної спадщини, як уже сказано, досліджувалось поки що не досить, хоч було предметом щонайдокладнішого спеціального вивчення¹⁴.

Отже, в цій історії чималу роль відіграв мій шкільний вчитель Олександр Олександрович Петровський¹⁵ (29.XI.1901, Тифліс – 26.XII.1984), про якого я раз у раз згадував на сторінках монографії, присвяченої видатному українському музейникові Павлові Платоновичу Потоцькому. 1926 р. колишній генерал підписав угоду, якою передав свою збірку в дарунок українському уряду в особі Наркомату освіти УСРР. У червні 1927 р. сім вагонів музейного майна загальною вагою 38 тонн було перевезено до Києва.

1917 р., за Тимчасового уряду, О. О. Петровський служив у полку “безсмертних” Олександрійських гусарів, що сформувався 1783 р. з Далматського й Македонського регулярних полків. Його досі не опублікований начерк

---

¹² Кучеренко М., Панькова С., Шевчук Г. “Я був їх старший син...” (Рід Михайла Грушевського). – К., 2006. – С. 332, 638.

¹³ Білокін С. На зламах епохи: Спогади історика. – Біла Церква, 2005. – С. 210. У цьому виданні прізвище Політики відтворено за інерцією через “е”.

¹⁴ Иконников В. С. Фамильные и частные архивы и библиотеки в России. – С. 1072–1349.

¹⁵ Климова К. І. Нові матеріали до вивчення воєнної історії Росії XVIII – поч. ХХ ст. з архіву київського воєнного історика О. О. Петровського // Деякі основні напрями вдосконалення діяльності музеїв на сучасному етапі: Тематичний зб. наук. праць. – К., 1990. – С. 54–62; Завальна О. М. Фонд військового історика Петровського в архіві музею // Національний музей історії України: Його фундатори та колекції. – К., 1999. – С. 53–59; Білокін С. Музей України: (Збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали. – К., 2006. – С. 9–13, 15–16, 25, 39, 73, 170, 184, 189, 192, 209–211, 220, 268.

історії гусарського полку зберігається в одного з його учнів – археолога В. І. Назарчука. Військовий історик за покликанням, у 1925–1929 рр., себто аж до його “посадки” у справі акад. Платонова, Петровський листувався з військовим істориком Г. С. Габаєвим.

Габаєв познайомив молодого історика з генералом. З 1 травня 1931 р. до осені 1933-го Олександр Олександрович займав у Музеї України посаду лектора. В атмосфері адміністративних нагінок, а тоді й чекістських репресій підтримував з Потоцьким дружні й довірливі стосунки. Допомогавав йому зокрема у справах комплектування музею. Із штабу 15-го стрілецького корпусу заходами Петровського і його колеги С. В. Дурова з книжкових завалів, на які перетворилась дореволюційна книгозбірня, до музею надійшло понад 1500 книжок і брошур, розбитих журналів тощо.

Загалом Петровському в заповіднику не велося. У звіті бригади з обстеження роботи Всеукраїнського музейного містечка (16 липня 1931 р.) зазначено: “До цього часу збірка [Потоцького] не використовується в належний спосіб, [вона] відкрита раз на п’ятиденку та не забезпечена належним екскурсоводом, через що іноді екскурсії переводить сам Потоцький, що ні в якому разі не припустимо”¹⁶. І у висновку про музей: “Деякий лекторський склад не відповідає своєму призначенню (приклад – Потоцький)”¹⁷. У будь-якому випадку кар’єра Петровського у заповіднику не могла бути тривалою. В акті Комісії для обстеження Всеукраїнського музейного містечка від 27 червня 1933 р. зазначено: “Петровський О. О. – службовець, позапарт[ійний], осв[іта] середня, лектор 2 раз[ряду]. Звільнити з роботи як чужого”¹⁸.

Потоцький домагався протилежного. Можливо, саме в ці місяці він зі свого боку склав “Памятную записку о нуждах Музея Украины (Собрания Потоцкого)”, де можна прочитати: “О лекторе Петровском – не только снять с него напраслину, но и сохранить его как оч[ень] полезного работника”¹⁹.

За кілька років Павла Платоновича Потоцького було ув’язнено. Він помер від побоїв у Лук’янівській тюрмі, а його дружину та її сестру (онучок поета-партизана Дениса Давидова) большевики розстріляли. Онук генерала опинивсь у Воркутлагу.

За німецької окупації на власні кошти Петровський викупив у букіністичній книгарні два товстелезні й дуже важкі альбоми зі збірки Потоцького – оригінальні світлини царських парадів, “смотрів” часів Олександра III та Миколи II. Одержавши листа з адресою від сина Потоцького Сергія Павловича, що перебував (зокрема за німців) на еміграції в Болгарії, повідомив його про долю генерала й членів його родини, що лишились в СРСР.

Безпорадний у кар’єрному відношенні, Олександр Олександрович залишив низку наукових праць – “Справочный алфавитный словарь по родосло-

¹⁶ Державний архів міста Кисва. – Ф. р-323. – Оп. 1. – № 678. – Арк. 3.

¹⁷ Там само. – Арк. 7.

¹⁸ Там само. – № 712. – Арк. 49.

¹⁹ ЦДІАК України. – Ф. 2213. – Оп. 1. – № 29. – Арк. 21.

вию русских войск (упраздненные части)”, де докладно простежено переформування гарнізонних військ та резервних частин. Цикл розвідок присвячено історії гусарів. Серед них “Краткая история русских гусар” з додатком “Алфавит замечательных гусар XVIII–XX ст.” (понад 300 біографій), а також “Боевое прошлое Александрийских гусар 1776–1917 гг.” та “Памятка Александрийского гусарского полка”. Він створив також чимале за обсягом популярне зведення “Военный быт в русской литературе XVIII–XX столетий: Исторический очерк”. Допоміжне значення має його праця з киевознавства – довідник “Войска, стоявшие в Киеве с XVIII в. до 1917 г.”²⁰, що досі теж лишається не виданий.

У повоєнні роки, як ґрунтовний знавець історії Росії, Петровський користувався загальною пошаною. Його запрошували до різних київських музеїв атрибутувати батальні картини²¹. У музеї російського мистецтва він виявив батальні картини Г. Шукаєва, Л. Лагоріо, В. Мазуровського, І. Владімірова, Ф. Рубо, що походили зі збірки Потоцького.

Він узяв активну участь у створенні музею-фортеці “Косий капонір” (вересень 1971). На кіностудії ім. Довженка консультував кілька історичних фільмів. Зрідка друкувався в місцевій пресі²². Серед його знайомих був і відомий музейник Іван Гончар.

Олександр Олександрович зробив чимало фактографічних виправлень до праці В. Л. Модзалевського “Малороссийский родословник” (К., 1908–1914), але перелік його зауважень ще не опубліковано. Лишилась неопублікованою й призначена для газети його замітка про Потоцького.

Петровський створив історичний кабінет у київській середній школі № 45, де протягом багатьох років провадив широку просвітницьку діяльність. Численні учні протягом десятиріч зносили йому рідкісні книжки й старовинні речі. Чимала бібліотека та збірка пам’яток воєнної історії після його смерті розפורшилися. Рештки паперів зберігаються нині в Національному музеї історії України.

Серед численних учнів Олександра Олександровича Петровського був Ігор Васильович Денисенко²³ (1930 – 12.ІІІ.2007), про якого писав М. Кучеренко. Це був син етнографа, колишнього аспіранта науково-дослідної кафедри первісної культури (1927–1930), науковця (1930–1933) кафедри історії України ВУАН та Інституту матеріальної культури. Коли його звільнили з роботи, рятуючись від репресій, Василь Семенович Денисенко (1896–1964) сам виїхав на Крайню Північ, працював на Казимській культбазі, у Сале-

²⁰ Климova К. І. Нові матеріали до вивчення воєнної історії Росії... – С. 54–62.

²¹ Пор.: Дмитренко А. З когорти славних: [Про портрет Д. Резвого] // Вечірній Київ. – 1959. – № 68 (2401). – 21 березня. – С. 4.

²² Напр.: Петровський О. Тормасов, Кутузов і Милорадович у Києві // Там само. – 1962. – № 187 (5516). – 9 серпня. – С. 4.

²³ Кучеренко М., Панькова С., Шевчук Г. “Я був їх старший син...” – С. 332, 638.

харді. Повернувшись 1944 р. після “звільнення” Києва, за підтримки Максима Рильського у 1944–1948 рр. батько Ігоря Денисенка працював старшим науковцем, потім ученим секретарем Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, в Інституті художньої промисловості Академії архітектури УРСР.

Ігор Васильович за німців, ще підлітком, був близький до єпископів УАПЦ, прислуговував під час церковних служб. 1948 р. його забрали у справі ОУН. Свою “десятку” Ігор відбув у таборах Мордовії та Колими.

У повоєнні роки Денисенко-старший узяв цивільний шлюб з племінницею Михайла Грушевського Ольгою Вікторівною Шамрасвою (11.І.1898, Владикавказ – осінь 1955, Київ), оселився у неї на Паньківській вулиці, 9, де тепер влаштовано Музей Михайла Грушевського. Повернувшись 1958 р. після звільнення з табору до Києва, Ігор Денисенко оселився в батька, що залишився на той час самотнім. Після його смерті на руках у Ігоря лишились батькові папери, а також папери Ольги Вікторівни, тещі Ганни Сергіївни Шамрай (померла 7 серпня 1943 р.) й навіть окремі автографи самого Михайла Сергійовича. Умови його життя змінювались, 1966 р. Ігор мав виписатись із Паньківської, тож заніс папери своєму вчителю. Докладно порозмовлявши, вони вирішили передати їх мені. Більше того, за рік-другий до смерті Ігор Васильович заніс мені разом із сином Вадимом ще один стос батькових паперів, частину яких я невдовзі передав до Інституту рукопису НБУВ.

В останні роки життя Ігор Денисенко виявив себе як цікавий мемуарист. Залишив сповнені реаліями спогади про УАПЦ часів німецької окупації, а також про пізніші роки²⁴. Чи не востаннє ми бачились 9 листопада 2006 р., коли В. Ющенко чи не з третього заходу відкрив нарешті Музей М. Грушевського на Паньківській. І. В. Денисенко похований на Північному кладовищі.

Серед давніх паперів XVIII–XIX ст. я виявив низку таких, що походили з архіву Григорія Андрійовича та його сина Василя Григоровича Політик:

37. Політика В. Розпис рукописним та іншим творам Г. Політики. Автограф. 1 арк.

38. Політика Г. Хто вважається “малоросийским шляхетством”. Автограф. 2 арк.

39. Політика Г. Промова в загальних зборах українського шляхецтва у Глухові про права, переваги й потреби України (1763). Автограф. 4 арк. Промову опубліковано анонімно в “Киевской старине” (1882. Октябрь).

40. Політика Г. Про систему управління в Україні. Поч.: “Малая Россія во время владѣнія Польскаго раздѣлена была на два воеводства...”. Кінець:

²⁴ Денисенко І. У будинку Михайла Грушевського // Зона. – 2004. – № 18. – С. 33–41; його ж. Уривки з минулого. – Ч. І: До 1948-го / Прим. М. Кучеренка та І. Преловської // Молода нація. – К., 2005. – № 2 (35). – С. 5–60.

“... в Архивъ старыхъ малороссійскихъ дель, имѣющемся при Сенатѣ”.
Чорновий рукопис. 4 арк.

41. Політика Г. Звернення до п. маршала, який повернув і Політиці, й іншим депутатам “мнѣнія” назад, “яко не до комісії, но до правительства касающееся”. Автограф. 2 арк.

42. Політика Г. Міркування, що “завоеванною Малая Россія никогда не бывала и быть не могла”. Автограф. 1 арк.

43. “Возраженіе в Коммісію о сочиненіи Проекта новаго уложенія на поданное отъ ... депутата Хоперской крѣпости Андрея Олейникова мнѣніе”.
Листопад 1767 р. Копія XIX ст. 2 арк.

44. Алейников Андрей. “Въ Коммісію сочиненія Проекта новаго уложенія на читанн्या возраженія и представленія, поданныя от господъ депутатовъ – отъ повѣтовъ Неженскаго, Батуринскаго Гаврила Божича, Сумскаго полку Андрея Кондратьева, Уфимскаго казачьего войска Прокофья Бурцова, Донскаго войска Никифора Сулима отъ четырехъ линей сибирскихъ казаковъ Федора Анцефирова Примѣчаніе”. 20 пунктів. Рукопис. Листопад 1767 р. 6 арк.

45. Те саме. Копія XIX ст. 2 арк. Уривок – пункти 11–20.

46. “Опись бумагамъ, относящимся до Коммісії проекта новаго уложенія”. Рукопис XIX ст. 2 арк. 29 документів. На арк. 1 угорі олівцем: “А. М. Л[азаревский]”.

Копії документів, які замовляв для своєї роботи М. Грушевський, через надійних людей, я передав до його фонду у ЦДІА України. Колекцію із 48 давніх актів мені реставрували.

Серед цієї збірки документів, як на мене, ключову роль відіграє перший каталог спадщини Г. Політики, який уклав його син – Василь Григорович. Зіставляю позначені нижче позиції з публікаціями Миколи Василенка, зробленими здебільшого за збіркою М. Судієнка²⁵.

Політика Василь. Розпис рукописним та іншим творам Г. Політики

“// Арк. 1 // Роспись рукописнымъ и другимъ сочиненіямъ покойнаго отца моего, Григорія Андреевича Полетики.

1) Рѣчь, произнесенная имъ въ общемъ собраніи Малороссійскаго Шляхетства въ Глуховѣ о правахъ, преимуществахъ и нуждахъ Малой Россіи.

Публікація: Речь “О поправлении состояния” Малороссии // Киевская старина. – 1882. – Т. IV. – Октябрь. – С. 119–125. Текст подано за одержаною від О. Лазаревського копією, що походила від П. Г. Кандиби († 1868). Саму копію зроблено орієнтовно у 1830-х – 1840-х рр. На автора цієї промови редакція (Феофан Лебединцев) запропонувала двох кандидатів – колишнього генерального підскарбія М. В. Скоропадського та Політику.

²⁵ Василенко Н. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII–XVIII вв. // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. I. – С. 50–161.

2) Записка, какъ Малая Россія во время владѣнія Польскаго раздѣлена была, и о образъ ея управленія.

Публікація: *Василенко М.* Збірка матеріалів... – № 64. – С. 143–146. Здійснено її за копією, яку зробив для М. Судієнка його звичайний переписувач і яка зберігалась (1926) у збірці Судієнка в Бібліотеці колишнього Університету св. Володимира.

3) Прошеніе, поданное отъ всего Малороссійскаго Шляхетства и народа ИМПЕРАТРИЦЪ ЕКАТЕРИНЪ П. о важнѣйшихъ прозьбахъ и нуждахъ ихъ.

4) Прошеніе, поданное ЕЙ же отъ Малороссійскихъ депутатовъ отъ шляхетства, отъ мѣщанъ и отъ козаковъ, избранныхъ въ Коммиссію о сочиненіи проекта новаго уложенія, для представленія прозьбъ, нуждъ, недостатковъ и отягощеній ихъ.

5) Записка, какіе люди почитаются Малороссійскимъ Шляхетствомъ.

6) Историческое извѣстіе, на какомъ основаніи Малая Россія была подъ республикою Польскою, и на какихъ договорахъ поддалась Россійскимъ Государямъ, и патріотическое разсужденіе какимъ образомъ можно бы оную нынѣ учредить, чтобъ она полезна могла быть Россійскому Государству безъ нарушенія правъ ея и вольностей.

Публікація: *Василенко М.* Збірка матеріалів... – № 65. – С. 147–161. Здійснено її за оригіналом, що зберігався (1926) у збірці М. Судієнка в Бібліотеці колишнього Університету св. Володимира. Збирачеві належала “чернетка, писана рукою Полетики [...] й текст, переписаний з його власноручними поправками”. Див.: *Маслов С. И.* Обзор рукописей библиотеки Имп. Университета Св. Владимира. – К., 1910. – № 160 (папка № 115). – С. 29.

7) Права, привилегіи, преимущества[,] вольности и свободы Малороссійскаго Шляхетства, данныя оному отъ Королей Польскихъ и Великихъ Князей Литовскихъ, и утвержденныя отъ всепресвѣтлѣйшихъ Государей, Царей, Императоровъ и Императрицъ Всероссійскихъ, поданныя имъ[,] Григоріємъ Полетикою въ Коммиссію о сочиненіи проекта новаго уложенія Іюня 20 дня 1768 года.

Див.: *Маслов С. И.* Обзор рукописей библиотеки Имп. Университета Св. Владимира. – К., 1910. – № 173 (207). – С. 31.

8) Мнѣніе его жъ въ Коммиссію о сочиненіи проекта новаго уложенія на читанный проектъ правамъ благородныхъ, поданное Августа 21 дня 1768 года.

9) Записки, какимъ образомъ приступитъ комиссіи къ разсмотренію образа сборовъ и образа расходовъ Государственныхъ, и что ей нужно для того знать.

10) Записка, что Малая Россія не завоевана; а присоединилась добровольно къ Россіи.

Публікація: *Василенко М.* Збірка матеріалів... – № 63. – С. 142. Здійснено її за копією, яку зробив для М. Судієнка його звичайний переписувач і яка зберігалась (1926) у збірці Судієнка в Бібліотеці колишнього Університету св. Володимира.

11) Возражение его на наставление Малороссийской Коллегии Г. депутату ея Димитрію Натальину.

Публікація: Возражение депутата Григория Политики на Наставление Малороссийской коллегии господину ж депутату, Димитрию Наталину / Сообщ[ил] Гр. А. Милорадович // Чтения ОИДР. – 1858. – Т. 3. – С. 71–102. Додаток до публікації Осипа Бодяньського: Наставление выборному от Малороссийской коллегии в Комиссию о сочинении проекта Нового уложения, г. коллежскому советнику и члену той Коллегии Наталину // Там само. – С. 51–70.

12) Mémoire historique sur les etablissem[en]t[s], que l'Empereur Pier[r]e le Grand a fait dans l'église et dans le degre²⁶.

13) Переписка его со многими знатными особами.

[14] Книги[,] переведенныя имъ съ Греческаго языка и напечатанныя: Епиктита Стоическаго Философа Енхиридионъ и Ксенофонта о достопамятныхъ дѣлахъ и // Арк. 1зв. // разговорахъ Сократовыхъ”.

Потребує додаткового коментаря 13-й пункт. У тому самому значенні, що й Василь Політика, поняття “листування” вжив і О. Лазаревський, публікуючи збірку справді двобічного листування Григорія Андрійовича, яку придбав свого часу Василь Тарновський-молодший²⁷. У цьому томі оприлюднено як листи № 1–43 (1750–1784) листи самого Політики та як № 44–122 (1754–1784) – листи до нього. Але до рук Тарновського перейшов епістолярій, який навряд чи можна було б назвати листами “многих знатныхъ особъ”. Ось листи до Політики:

Борозна Иван Иванович, № 109.

Гамалія (Гамалея) Михайло Иванович (листи рідних, с. 226).

Гамалія (Гамалея) Яків Олександрович, № 108.

Георгій (Георгий) Кониський, № 96, 120.

Дунін-Борковський (Дунин-Борковский) Максим Васильович, № 104.

Карнович Степан Євтимович, № 92.

Кондоїді (Кондоиди) Николай Павлович, № 100, 103 (додаток, с. 215).

Кониський див. Георгій.

Краміна (Крамина, Битяговська, з дому Апостол) Наталя Павлівна, № 112.

Кутузов Иван Логінович, директор морського кадетського корпусу, потім адмірал, № 70, 73–75.

Лазаревич Василь, № 85.

Милорадович Андрій Степанович, № 88, 90, 93, 119.

Мотоніс (Мотонис) Микола, № 61, 102.

Орлов Владімір Грігор'євич, № 54.

²⁶ Пор.: Минцлов Рудольф (Роберт) Иванович (11.XI.1811, Кенігсберг – 31.X.1883, СПб.). Петр Великий в иностранной литературе: Подробный каталог иностранных сочинений о России (Rossica), находящихся в Имп. Публичной библиотеке в СПб. – СПб., 1872. – X, 691 с.; Supplément. – [1872]. – P. 693–721; Шмурло Е. Ф. Петр Великий в оценке современников и потомства. – СПб., 1912. – Вып. I: XVIII в. – 277 с.

²⁷ Частная переписка Григория Андреевича Полетики (1750–1784 гг.) с портретом. Изд. “Киевской Старины” / Ред. и примечания А. Лазаревского. – К., 1895. – [2] с., портрет и образец почерка, 229, [1] с.

- Петров (Петров) Афанасій, № 91.
 Політика (Полетика) Андрій Андрійович (брат), № 67, 69, 71, 76–77, 83, 97, 99, 116–117, 121.
 Політика (Полетика) Андрій Павлович (батько), № 50 (листи рідних, с. 224).
 Політика (Полетика) Григорій Іванович (кузен, із Відня), № 60, 63–66, 80, 82, 84, 86, 89, 94, 98, 101, 110, 118.
 Політика (Полетика) Іван Андрійович (брат), № 79, 81, 84а.
 Політика (Полетика) Кузьма Андрійович (брат), № 55–56.
 Політика (Полетика) Степан Андрійович (брат), № 44–48, 51–53, 57–59, 68 (листи рідних, с. 223, 226).
 Рум'янцев (Румянцев) Пьотр Александрович, № 62.
 Скоропадський (Скоропадский) Василь Іванович, № 113–114.
 Смирной (Смирной) Іван, № 106.
 Татищев (Татищев) Лука (з Лондона), № 49.
 Туманський (Туманский) Йосип Іванович, № 87.
 Ханенко Іван Миколайович, № 111.
 Чернишов (Чернышев) Іван Грігор'євич, президент адміралтейств-колегії, № 72, 78.
 Шарапов Василій Александрович, № 95, 107.
 Шешковський (Шешковский) Степан Іванович, № 105.
 Шкляревич Петро Опанасович, № 115, 122.

Як помітив ще О. Лазаревський, як корпус листування представлено слабо. Наприклад, немає жодного листа Олени Іванівни Політики, дружини нашого героя, хоч він писав їй багато й часто. Коротше кажучи, “Переписки его со многими знатными особами” майже не збереглося.

14-й пункт вимагає доповнень. При цій нагоді за зведеним каталогом російськомовної книги, виданої на території Російської імперії XVIII ст., наводжу перелік виданих тоді праць Григорія Політики:

1. Аристотель (Aristoteles, 384–322). Аристотеля О гражданском учреждении книга II переведенная с греческого языка Г. П[олетикою]. – СПб.: При Имп. Акад. наук, 1757. – 78 с.

Переклад другої частини “Політики” Аристотеля. Окремий відбиток з вид.: Ежемесячные сочинения к пользе и увеселению служащие. – 1757. – Т. 5. – Июнь. Наклад 100 прим. (Сводный каталог русской книги XVIII века, 1725–1800. – М., 1962. – Т. I. – С. 54. № 250. ГПБ).

2. Эпиктет (Epictetus, бл. 50 – бл. 138). Епиктита стоического философа Енхиридион и Апоффегмы и Кевита Фивейскаго Картина или Изображение жития человеческого. Переведены с греческаго языка коллежским ассесором Григорьем Полетикою. – СПб.: При Имп. Акад. наук, 1759. – [30], 230, [1] с.

На с. 1–54: “Житие Епиктитово”.

На с. 178–230: “Кевита Фивейскаго Картина”.

(Сводный каталог русской книги... – 1966. – Т. III. – С. 439. № 86550. ГБЛ, БАН, ГПБ, ГПИБ).

Тут зазначено, що інший переклад цього твору надруковано під заголовком “Картина Цебесова”.

3. Те саме. – Изд. 2. – СПб.: при Имп. Акад. наук, 1767. – [28], 230 с.

(Сводный каталог русской книги... – Т. III. – С. 439. № 86550. ГБЛ, БАН, ГПБ, МГУ, ГПИБ).

4. Ксенофонт (Xenophon, бл. 430 – 355/4). Ксенофонта О достопамятных делах и разговорах Сократовых четыре книги и оправдание Сократово пред судиями, переведенныя с греческаго языка надворным советником Григорием Полетикую. – СПб.: При Имп. акад. наук. – 1762. – [14], 420, [1] с.

Наклад 2600 прим.

(Сводный каталог русской книги... – 1964. – Т. II. – С. 99. № 3336. ГБЛ, БАН, ГПБ, МГУ, ГПИБ).

5. Сигезбек Якоб Август. Наставление как по французски исправно читать и произносить. – СПб.: При Морск. шляхетн. кад. корпусе, 1767.

За редакцією Г. А. Політики. Наклад 1200 прим.

(Сводный каталог русской книги... Дополнения. Разыскиваемые издания. – 1975. – С. 84. № 746).

6. Кебет (Sebes). Картина Цебесова. Перевод с древней греческой рукописи на немецкой, а с онаго на российский язык. Иждивением Типографической компании. М.: Тип. Комп. типографич. – 1786. – XLVI, 86 с., 1 л. илл.

(Сводный каталог русской книги... – Т. II. – С. 31. № 2888. ГБЛ, БАН, ГПБ, ГПИБ).

Як відомо, Г. Політика помер 27.XI. / 8.XII.1784 в СПб. Виходить, “Картина Цебесова” вийшла вже після його смерті. У каталозі зазначено, що 1759 р. “Картину Цебесову” в перекладі Г. Полетики під заголовком “Кевита Фивейскаго Картина” було надруковано у книжці “Епиктета стоическаго философа, Енхиридион и Апоффегмы” (СПб., 1759. – С. 178–230).

7. Як автор брав участь у вид.: Ежемесячныя сочинения к пользе и увеселению служащие / Ред. Г. Ф. Миллер. – СПб., 1755–1764.

(Сводный каталог русской книги... – 1966. – Т. IV. – С. 131. № 150. ГБЛ, БАН, ГПБ).

8. Як автор брав участь у вид.: Трудолюбивая пчела / Изд. А. П. Сумароков. – СПб., 1759. – Генварь-декабрь. Активну участь брали Г. Козицький та М. Мотоніс.

(Сводный каталог русской книги... – Т. IV. – С. 196. № 245. ГБЛ, БАН, ГПБ, МГУ, ГПИБ).

9. Брав участь у вид.: Феофан (Прокопович). Слова и речи поучительныя и поздравительныя. – СПб., 1760–1774. – Ч. 1–4.

(Сводный каталог русской книги... – Т. III. – С. 295. № 7744; Сводный каталог русской книги... Дополнения... – С. 124. № 7744).

Шляхи паперів Григорія Андрійовича Політики накреслюються поки що лише пунктиром. Після Василя Політики принаймні “Промова в загальних зборах українського шляхетства у Глухові” побувала на руках у конотопського повітового предводителя дворянства (1855–1864) Петра Григоровича Кандиби (1816–1868)²⁸. Його батько, так само конотопський повітовий предводитель (1835–1838), був заможною людиною – мав у селі Курилівці 389 душ, мав також багато землі – три тисячі десятин. Передав синові інтерес до історії. Син закінчив Ніжинську гімназію вищих наук (1833). Саме він зробив копію з “Промови”, передавши її О. Лазаревському,

**Промова Григорія Політики
в загальних зборах українського шляхетства у Глухові
про права, переваги й потреби України (1763 р.)**

“[Речь, произнесенная Григоріємъ Андреевичемъ Полетикой
въ общемъ собраніи Малороссійскаго шляхетства
въ Глуховѣ о правахъ, преимуществахъ и нуждахъ Малой Россіи]

// Арк. 1 // Имѣя щастіе быть участникомъ благороднаго вашего собранія, въ которое вы, какъ мнѣ небезизвѣстно, сошлись, чтобъ разсуждать о поправленіи состоянія любезнаго отечества нашего*, въ сомнѣніи нахожусь, лучше ли мнѣ отъ любви и усердія къ отечеству все то говорить, что слабой мой велить разсудокъ, или лучше обо всемъ молчать отъ жалости.

Предки наши [–] славный оный россійскій народъ [–] послѣ нещасливаго разоренія татарскаго, будучи, <какъ по доброму согласію, такъ>** по большей части*** завоеваніями, присоединенъ к[ъ] республикѣ Польской, не мен[ъ]ше благоразуміемъ, какъ и мужествомъ своимъ дошолъ до того, что принять былъ на всѣ права, вольности и преимущества, которыми еще и нын[ѣ] помянутая республика предъ цѣлымъ свѣтомъ хвалиться. Въ семъ благополучномъ состояніи умѣлъ онъ себя содержать до тѣхъ временъ, пока зависть и насиліе не стали искать способовъ, какъ его всего того лишить; но и тутъ сохранялъ онъ себя тѣмъ-же благоразуміемъ и храбростію, защищая иногда себя своими правами и привилегіями, а иногда силу силою отвращая, пока напоследокъ, будучи доведенъ до крайности, свергль съ себя иго поляковъ и пришелъ въ подданство прежнихъ своихъ государей, всемилостивѣйшихъ россійскихъ^{4*} монарховъ. Сколь радостно, столь милостиво приняли въ свою протекцію малороссійскій народъ сіи новыя владѣтели и не токмо всѣ тѣ^{5*} вольности и права, которыя мы имѣли подъ Польшею под-

²⁸ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. – К., 1910. – Т. 2. – С. 266–268.

* Закреслено: *не знаю*.

** Тут і далі кутові дужки виділяють текст, доданий до основного згори або на бережках.

*** Закреслено: *війною*.

^{4*} Закреслено: *государей*.

^{5*} Закреслено: *пользы и выго*.

твердили, но новими и лучшими насъ // Арк. 1зв. // наградить и пожаловать объщали*. Но кто бы подумалъ, что съ самага того времени, когда мы чрезъ сіе подданство думали сыскать наше благополучіе, наше спокойство и безопасность, началось наше злосчастіе и нарушение нашего покоя и благосостоянія? Кому жь сіе приписать должно? Не внутреннимъ ли нашимъ порядкамъ и замшательствамъ, не властолюбію ли** частныхъ людей? Не пренебреженію ли общаго добра и исканію своего собственнаго? <Не злomu ли употребленію законовъ?>

Не упоминая о другихъ безчисленныхъ*** безпорядкахъ, воз[ъ]мите только въ разсудокъ и здравымъ умомъ разсмотрите исторію предковъ нашихъ <и ихъ состояніе снесите съ^{4*} нынѣшнимъ>. Гдѣ нынѣ славные оные люди, которые разумомъ и^{5*} перомъ своимъ защищали вольности отечества нашего и благоразумно онымъ правили? Гдѣ нынѣ славные оные воины, которыхъ трепетали многіе европейскіе и азійскіе народы? Отъ которыхъ дрожали <Таврика и> Константинополь, и въ пепель превращены многіе непріятел^{6*}ьскіе города? Которыми на послѣдокъ потрясена Польша, славное тогда въ свѣтъ и сильное государство? Я смѣло скажу, что ихъ^{7*} немного у насъ осталось и, что всего жалостнѣе, перевелись они въ недавняя лѣта, и почти въ памяти отцовъ нашихъ и нашей. Но дня мнѣ и словъ не достанетъ^{8*}, естли я захочу пространно изъяснять упадокъ отечества нашего и исчислять всѣ наши нещастія. И такъ^{9*}, лучше мнѣ обратитъ рѣчь мою къ вамъ, благородное собраніе, и просить васъ чрезъ любовь отечества, чрезъ собственную вашу и потомковъ вашихъ честь и пользу, собѣрите всѣ силы ума вашего // Арк. 2 //, подкрѣпите оныя патріотическимъ усердіемъ и, отложивъ всѣ пристрастія и^{10*} партикулярныя пользы, подумайте о возстановленіи прежнихъ отечества вашего порядковъ и благосостоянія. А естли вы мнѣ позволите^{11*} <вольный между вами> имѣть голосъ, естли прикажете объявить вамъ мое мнѣніе, то я вамъ^{12*} предложу оное вкратцѣ и такъ, какъ велитъ мнѣ моя честь, совѣсть <и польза отечества, которое я люблю больше моей жизни>.

Отъ хорошаго учрежденія гражданскихъ и воинскихъ дѣлъ зависитъ все благополучіе государствъ. Гражданскія у насъ дѣла совѣмъ не на такомъ

---

* Закреслено: *и то дѣйствительно исполнили.*

** Закреслено: *некоторыхъ.*

*** Закреслено: *порокахъ.*

4* Закреслено: *нашимъ*

5* Закреслено: *смѣлымъ.*

6* Закреслено: *я христіанскаго имени.*

7* Закреслено: *развѣ самое малое число.*

8* Закреслено: *отъ жалости, онемѣють языкъ уста.*

9* Закреслено: *мне ничего не осталось, какъ просить васъ, господи.*

10* Закреслено: *собствен.*

11* Закреслено: *равный съ вами.*

12* Закреслено: *объявлю.*

основаніи, на какомъ оныя были во время бытности нашей подь республикою Польскою и на какомъ мы приняты подь державу Россійскую. <Были у насъ суды подкоморскіе, земскіе, гродскіе и прочія, къ содержанію правосудія и порядка учрежденныя мѣста и чины, былъ надъ оными трибуналь, были у насъ сеймы или генеральныя рады, на которыхъ, мы всѣ общія и важнѣйшія наши дѣла рѣшали и новыя учрежденія дѣлали. Но гдѣ оныя нынѣ? Переведены и выглажены изъ памяти нашей, какъ будто ихъ никогда не бывало.> Сіе произошло отъ того, что умалилась власть и сила шляхетства нашего, а возрасла и почти все себѣ присвоила воинская сила. Итакъ, надлежитъ намъ стараться, чтобъ учредить всѣ тѣ чины и достоинства, которые управляютъ гражданскими дѣлами на всемъ такомъ основаніи, какъ повелѣваютъ права наши, въ подтвержденіе которыхъ имѣемъ мы привилегію блаженныя и вѣчнодостойныя памяти государя царя и великаго князя Алексѣя Михайловича и высочайшее Ея І[мператорскаго Величест]ва повеленіе о учрежденіи подкоморы, которое намъ вѣрнымъ служить залогомъ, что Ея І[мператорское Величест]во и прочіе нужныя къ управленію гражданскому чины учредить* укажетъ.

Но правленіе гражданское тогда хорошо, когда хороши законы. Мы такія имѣемъ законы, которыя только наилучшія имѣть можетъ вольный и благородный въ свѣтѣ народъ; но первое нещастіе наше состоитъ въ томъ, что имѣемъ оныя на чужестранномъ языкѣ и что не имѣемъ ихъ всѣхъ вмѣстѣ. Они состоятъ не въ одной книгѣ Статутъ, <какъ, можетъ быть, многіе думаютъ,> но во многихъ книгахъ конституцій или установленій сеймовыхъ, на которыхъ законодателями были и предки наши <и въ которыхъ больше заключаются наши привилегіи, преимущества и вольности, нежели въ Статутъ>, а сверхъ того въ помочъ вышепомя** нутыхъ правамъ употребляемъ // Арк. 2зв. // мы, по древнему обыкновенію, Саксонское и Хельмское право***. Подумайте же, въ такомъ великомъ числѣ книгъ и законовъ, не можно ли запутаться^{4*} и самымъ искуснымъ и ученымъ людямъ, не можно ли сыскать^{5*} противусловящихъ и двоякій видъ имѣющихъ^{6*} установленій, а сіе къ какой обидѣ и разоренію общества служить, вы сами довольно знаете.

Другое наше нещастіе состоитъ въ томъ, что имемъ мы вес[ь]ма мало людей, знающихъ точный разумъ, силу и употребленіе нашихъ законовъ, да и почему намъ знать то можно, когда мы не учимся и учиться гдѣ не имѣемъ законодательной наукъ. Итакъ, я бы думаль^{7*}, что^{8*} все благополучіе

* Закреслено: *укажетъ*.

** Закреслено: *нны*.

*** Закреслено: *другое нашъ нещ...*

^{4*} Закреслено: *и вместо искомой правды*.

^{5*} Закреслено: *хитра, для общества разорительныхъ*.

^{6*} Закреслено: *толкованій*.

^{7*} Закреслено: *господа*.

^{8*} Закреслено: *весма бы для*.

для общества нашего* отъ того зависить, чтобъ мы** всѣ наши права*** и привилегіи имѣли въ одной книгѣ, чтобъ законы наши были^{4*} исправно переведены^{5*} на нашъ языкъ, расположены порядочно и на всякіе случаи ясныя и точныя имѣли положенія. На сіе можно намъ употребить разумныхъ и прямо законы знающихъ людей^{6*}. Но не думайте, чтобъ я чрезъ сіе хотѣлъ какого-либо нашихъ правъ нарушенія или отмѣны, [–] нѣтъ, я хочу порядка^{7*}. Мы ихъ всѣхъ можемъ имѣть въ своей силѣ и точности, только лучше, яснѣе и порядочнѣе, <нежели нынѣ>, а естли захочемъ въ нихъ здѣлать какую отмѣну по нынѣшнимъ временамъ, нравамъ и обстоятельствамъ нашимъ, <слѣдуя въ томъ примѣру просвѣщенныхъ народовъ, то и то будетъ^{8*} зависѣть отъ нашего соизволенія и отъ высочайшей Ея І[мператорскаго Величест]ва конфирмаціи>.

Я знаю, что законы для людей, а не люди для законовъ дѣлаются. И сего довольно о дѣлахъ гражданскихъ.

Воинство наше, то есть козаки, которымъ мы въ прежнія времена толь великую приобрѣли славу, имѣло особливые свои вольности, выгоды и пользы, а сверхъ того, хотя небольшое, получало жалованье; нынѣ не // Арк. 3 // токмо того не имѣетъ, но, служа изъ своего собственного имѣнія, должно сверхъ того питать нѣсколько регулярныхъ полковъ, чемъ въ такое пришло истощеніе, что смѣло можно сказать, что нѣтъ десятой доли козаковъ, которыя во всей исправности могли бы на службу выйти, <а отъ сего^{9*} презрѣніе имѣютъ отъ другихъ воинскихъ людей и^{10*} уже за негодныхъ къ войнѣ и къ храбрымъ поступкамъ почитаются тѣ люди, которые недавно были сильны, храбры и страшны.>

Чѣмъ же имъ помочь должно? Надлежитъ прежде охранить ихъ имѣнія отъ всякихъ нападковъ и разореній, возобновить ихъ вольность, просить, чтобъ сложены были съ нихъ подати, положить извѣстное небольшое число козаковъ и дать имъ хотя малое жалованье, и остальныхъ козаковъ въ подмогу, и раздѣлить ихъ такъ, чтобъ зажиточнѣйшіе служили конную, а убогшіе пѣшую службу, какъ то было при гетманѣ Богданѣ Хмельницкомъ и прочихъ его преемникахъ. Симъ способомъ, кажется мнѣ, можете ихъ привести въ прежнее состояніе и возобновить древнюю ихъ храбрость и славу.

---

* Закреслено: *полезно было, естли бы вы приговорили.*

** Закреслено: *те хорошія.*

*** Закреслено: *которыя мы имеемъ.*

^{4*} Закреслено: *написаны.*

^{5*} Закреслено: *ясны.*

^{6*} Закреслено: *<силу и употребленіе>.*

^{7*} Закреслено: *нрзб.*

^{8*} Закреслено: *состоятъ въ вашемъ соизволеніи.*

^{9*} Закреслено: *презренными и негодными.*

^{10*} Закреслено: *какъ бы.*

Имѣнія и земли наши, которыя по правамъ и привилегіямъ нашимъ ни въ чью, кромѣ въ собственную нашу, пользу служить не должны*, отошли отъ насъ то къ слободскимъ полкамъ и подъ линію, то отданы иностранцамъ и нашельникамъ, а раскольщики, сами собою на земляхъ нашихъ поселившись, думаютъ, что то ихъ наслѣдіе. Не должно ли намъ о семъ, упавъ предъ престоломъ монаршимъ, просить помилованія и возвращенія всѣхъ оныхъ имѣній и земель? Сіе жъ самое должно разум[ѣ]ть и о награжденіи деревнями и чинами иностранцовъ.

Всѣ государства подкрѣпляются, получаютъ богатство и приращеніе свое чрезъ ком[м]ерцію. Кто жъ съ жалостію не видитъ, что какъ преизобильно Богъ благословилъ Малую Россію всякими нужными къ** содержанию человѣческому произращеніямъ и вещми, такъ въ пребѣдномъ состояніи // Арк. Зв. // находится ея ком[м]ерція? А сіе отъ чего произошло? [–] Отъ запрещенія свободнаго вывозу нашихъ продуктовъ, отъ наложенія чрезвычайныхъ противъ прежняго пошлинь, отъ презрѣнія тѣхъ людей и ихъ привилегій, которые ком[м]ерцію отправляютъ. Кому жъ все сіе поправлять, какъ не вамъ***, благородное собраніе?

Духовный чинъ нашъ такъ же многія свои потерялъ права и преимущества. Естли мы хотимъ, чтобъ всякій чинъ въ Малой Россіи при своихъ правахъ сохраненъ былъ, то должно намъ вступиться и за чинъ духовный и просить о сохраненіи ихъ при прежнихъ ихъ привилегіяхъ (sic), а они на противъ того должны намъ помогать своими^{4*} имѣніями въ полезныхъ отечества нашего учрежденіяхъ.

Но сколь много всѣ малороссійскаго народа чины потеряли своихъ вольностей, столь много мужики наши приобрѣли самоволія. Они свободно изъ мѣста на мѣсто бродятъ, они безвозбранно вписываются въ козаки, они бѣжатъ въ Польшу, выходятъ на великороссійскія земли, а отъ сего у насъ умалется земледѣліе, неисправно платятся общенародныя подати и прочія безчисленные происходятъ непорядки, а помѣщики между тѣмъ отъ часу въ большую приходятъ бѣдность и разореніе. Я думаю, что и безъ моего увѣщанія согласитесь, чтоб[ъ] просить о запрещеніи имъ свободнаго перехода.

<Не должно же позабыть и о претерпѣнныхъ убыткахъ во время турецкой войны и просить милостиваго за оныя награжденія.>

Ученія, какъ къ просвѣщенію разума, такъ и къ содержанію всякихъ добрыхъ порядковъ въ государствахъ больше всего способствуютъ. Найлучшіе государи, полководцы, градоначальники были философы. Надлежитъ намъ стараться и о распространеніи наукъ въ нашемъ отечествѣ, а распространить ихъ не можемъ, не учредивъ хорошихъ училищъ и не давъ довольнаго на оныя содержанія.

* Закреслено: *отняты у васъ.*

** Закреслено: *проданію.*

*** Закреслено: *почтеннейшее.*

^{4*} Закреслено: *въ ползе отечества.*

Я бы еще и больше // Арк. 4 // хотѣлъ предлагать вамъ о нуждахъ отечества нашего, но опасуюсь, чтобъ не наскучить* <и не вывезть васъ изъ терпѣнія.> На ваше благоразуміе, на ваше усердіе надѣюсь, что мои недостаточныя предложенія исправите, свои благоразумнѣйшія прибавите и во исполненіе приведете, <словомъ сказать, не упустите ничего того, что только къ сохраненію правъ, привилегій, преимуществъ и вольностей вашихъ служить.>

При премудрой, милостивой, просвѣщенной и великодушной монархинѣ, которую мы нынѣ имѣемъ, нѣтъ никакого невозможнаго дѣла, котораго бы мы испросить не могли, естли только справедливо просить будемъ. Ни о чемъ она больше не мыслить, ни къ чему больше не устремляетъ своего монаршего сердца, какъ къ челоуѣколюбію, къ правосудію и къ благосостоянію своихъ подданныхъ. Итакъ, намъ**, благородное собраніе, ничего больше не остается, какъ, собравъ всѣ нужды и прозбы наши, просить*** ясно-вельможнаго нашего графа гетмана, чтобъ онъ при^{4*} совокупилъ свое усердіе къ нашему и сильнымъ своимъ у Ея І[мператорскаго Величест]ва предстательствомъ исходатайствовалъ намъ милость и помощь. На его благоразуміе, на его великодушіе, на его усердіе къ отечеству должно намъ несумѣнную (sic)^{5*} положить надежду, что онъ, презирая всякой трудъ и собственную пользу приложить найревностнѣйшее стараніе о приведеніи въ прежнее состояніе бѣдствующее, презренное и всякой помощи лишенное отечество наше, и тѣмъ, вѣмстѣ съ нами, получить сіяніе и славу предковъ нашихъ, а у потомковъ заслужить благодарность.

Только я чемъ началъ, тѣмъ и кончу, что въ общемъ благѣ^{6*} должно отложено быть всякое^{7*} пристрастіе и собственные пользы”.

Григорій Політика був популярний як великий знавець української історії. Про свою збірку джерел він писав: “Что касается до собрания моего российских рукописных и печатных книг, то [...] такового не токмо ни у одного из партикулярных людей не было, но и с государственными российскими библиотеками моя в первенстве, в редкости и древности книг препираться могла”²⁹. Як відомо, його збірка, по суті, загинула. На часі підсумувати його історико-культурну спадщину й розробити програму її досліджень.

---

* Закреслено: *васъ почтеннейшее собраніе.*

** Закреслено: *почтеннейшее.*

*** Закреслено: *сіятельнаго.*

4* Закреслено: *ложиль.*

5* Закреслено: *иметь.*

6* Закреслено: *отечества.*

7* Закреслено: *собственное.*

29 Киевская старина. – 1891. – Апрель. – С. 103.

Промова Григорія Політики в загальних зборах...

Сергій Білокінь (Київ). **Промова Григорія Політики в загальних зборах українського шляхетства у Глухові про права, переваги й потреби України (1763 рік).**

У статті публікуються документи з приватного архіву С. Білоконя. Перший із них відомий з публікації в журналі “Киевская старина” (1882), зробленої за копією 1830-х – 1840-х рр., а тому приписаний тоді здогадно М. Скоропадському або Г. Політиці. Другий – перелік рукописів Г. Політики, який склав його син Василь. Простежено історію цих паперів.

Ключові слова: приватні збірки, загальні збори шляхетства, промова Г. Політики.

Сергей Билокинъ (Киев). **Речь Григория Полетики на общем собрании украинского шляхетства в Глухове о правах, преимуществах и нуждах Украины (1763 год).**

В статье публикуются документы из частного архива С. Билоконя. Первый из них известен по публикации в журнале “Киевская старина” (1882), сделанной по копии 1830-х – 1840-х гг., а поэтому приписанный тогда предположительно М. Скоропадскому или Г. Полетике. Второй – перечень рукописей Г. Полетики, составленный его сыном Василием. Прослежена история этих бумаг.

Ключевые слова: частные архивы, общее собрание шляхетства, речь Г. Полетики.

Serhii Bilokin (Kyiv). **Hryhorii Polityka's Speech during the General Gathering of the Ukrainian Nobility in Hlukhiv about the Rights, Advantages, and Needs of Ukraine (1763).**

This article contains two documents from the Serhii Bilokin's private archive. The first of them is known from the publication in the *Kievskaia Starina* magazine (1882) where it was published after the copy of the 1830–1840s, and it had been attributed at that time to either M. Skoropadsky, or H. Polityka. The second one is the list of Hryhory Polityka's manuscripts, composed by his son Vasyl. The article reveals the story of these documents.

Key words: private collections, general gatherings of the nobility, speech, Polityka.